

Zadovoljstvo stanjem u državi - povezanost sa osobnom dobrobiti i političkom orijentacijom

---

Stančić, Lovorka

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:617314>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

Lovorka Stančić

**ZADOVOLJSTVO STANJEM U DRŽAVI –
POVEZANOST SA OSOBNOM DOBROBITI
I POLITIČKOM ORIJENTACIJOM**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODJEL ZA PSIHOLOGIJU

Lovorka Stančić

**ZADOVOLJSTVO STANJEM U DRŽAVI –
POVEZANOST SA OSOBNOM DOBROBITI I
POLITIČKOM ORIJENTACIJOM**

DIPLOMSKI RAD

Mentor : Prof. dr.sc. Renata Franc

Zagreb, 2017.

Zadovoljstvo stanjem u državi - povezanost sa osobnom dobrobiti i političkom orijentacijom

The satisfaction with a general situation in the country, and the relationship between the subjective level of happiness, satisfaction with the life, general health and the political orientation

SAŽETAK

Cilj provedenog istraživanja je bio provjeriti odnos samoprocjene sreće, zadovoljstva životom i zdravlja te političke orijentacije i zadovoljstva stanjem u državi. Podaci korišteni za analize dobiveni su u sklopu projekta European Social Survey (ESS), odnosno Europsko društveno istraživanje iz 2010./2011. godine. Sudionici ovog istraživanja bili su stanovnici Republike Hrvatske koji su sudjelovali u 5. krugu istraživanja, i to njih 1649. Rezultati istraživanja pokazali su kako su samoprocjene sreće, zadovoljstva životom te samoprocjena zdravlja u pozitivnoj korelaciji sa zadovoljstvom stanjem u državi. Politička orijentacija također je povezana sa zadovoljstvom stanjem u državi, i to na način da pojedinci koji se procjenjuju više desno orijentirani, iskazuju i viši stupanj zadovoljstva stanjem u državi. Razina zadovoljstva stanjem u državi objašnjena je svim ispitivanim varijablama, no ipak se pokazalo kako su subjektivne procjene sreće, zadovoljstva životom i zdravlja, u ovom slučaju najvažnije odrednice zadovoljstva stanjem u državi. Ostale varijable pokazuju tek mali doprinos u toj predikciji.

Ključne riječi: samoprocjena sreće, zadovoljstvo životom, zdravlje, politička orijentacija, zadovoljstvo stanjem u državi, Europsko društveno istraživanje

SUMMARY

The aim of this study was to investigate the relationship between subjective level of happiness, satisfaction with life, general health, political orientation, and satisfaction with general situation in country. Data used in this study were obtained within the European Social Survey (ESS) dated in 2010./2011. Participants in the study were 1649 Croatian citizens who took part in the 5th edition of the study. The results showed that there is positive correlation between subjective level of happiness, satisfaction with life, health and satisfaction with general situation in country. Political orientation and general situation in country are correlated as well, showing that individuals who are more inclined towards right express higher level of satisfaction with the situation in the country. In the prediction of level of satisfaction with situation in the country, all of the variables used have explained significant amount of variance. Nevertheless, results revealed that subjective level of happiness, satisfaction with life and general health are the most important variables in the prediction of the satisfaction with situation in the country.

Keywords: subjective level of happiness, satisfaction with life, general health, political orientation, general situation in country, European Social Survey

Sadržaj

UVOD 3

<i>Sreća i zadovoljstvo životom.....</i>	3
<i>Politička ljevica i desnica.....</i>	6
<i>Politička orijentacija i zadovoljstvo životom.....</i>	7
<i>Ovo istraživanje.....</i>	9

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA 9

METODA 10

<i>Sudionici</i>	16
<i>Mjerni instrumenti.....</i>	12
<i>Dob, obrazovanje, bračni status i status zaposlenosti.....</i>	13
<i>Samoprocjena sreće, zadovoljstva životom i zdravlja.....</i>	13
<i>Politička orijentacija.....</i>	13
<i>Zadovoljstvo stanjem u državi.....</i>	14
<i>Postupak.....</i>	14

REZULTATI 15

<i>Prvi problem</i>	15
<i>Drugi problem</i>	16

RASPRAVA19

<i>Ograničenja istraživanja</i>	27
---------------------------------	----

ZAKLJUČAK 28

LITERATURA 29

UVOD

Sreća i zadovoljstvo životom

Zadovoljstvo životom i sreća, odnosno pozitivni afekt, sastavnice su mentalnog zdravlja, zaštitnog faktora za brojne teške i neočekivane životne okolnosti koje zahtijevaju prilagodbu kao što su fizičke poteškoće i gubitci. Fizičko zdravlje bitno je za cjelokupno zadovoljstvo životom te fizički zdravije osobe s manje somatskih simptoma izjavljuju veću razinu živosti i vitalnosti. Ta razina energije povećava uključenost u život, aktivnost, samoeфикаsnost i subjektivnu dobrobit (Ryan i Frederick, 1997). Fizičko zdravlje također djeluje kao medijator u povezanosti varijabli poput religioznosti i duhovnosti s ukupnim zadovoljstvom (Zullig et al., 2016). No, istraživači su se često usmjeravali na obrnuti smjer veze, tj. ispitivanje mogućeg utjecaja stavova i osobina ličnosti na fizičko zdravlje. Pokazalo se da je optimizam značajan prediktor fizičkog zdravlja (Rasmussen et al, 2009). Također, čak i u osoba iznad 80 godina osobine poput fleksibilnosti, osjećaja smisla, povezanosti, koje osobu čine snažnom iznutra, manifestiraju se i na fizički aspekt (Nygren et al, 2010).

Zadovoljstvo životom i sreća nisu isto. Zadovoljstvo životom označava kognitivnu evaluaciju pojedinca o tijeku njegovog života, dok se sreća odnosi na ugodne afektivne doživljaje koji su se u zadnje vrijeme osjetili. Oni su međusobno snažno pozitivno povezani, tj. teško je istovremeno biti zadovoljan životom i osjećati se depresivno (Headey et al, 1993).

Ljudi na različite načine postižu sreću. Ne tako davno, psihologija je sreću i zadovoljstvo smatrala snažno određenom, ako ne i determiniranim genetskim kodom i ranim iskustvima iz djetinjstva. Međutim s razvojem pozitivne psihologije i usmjeravanjem na snage i potencijale osobe, počeli su se istraživati načini na koje pojedinac sam može utjecati na pozitivniji ishod svog života. Peterson i sur. (2005) napravili su razliku između punog i praznog života pri čemu pun život opisuju kao angažiranost u aktivnosti, pronalaženje smisla i traženje užitka. Ispitanici koji su aktivno radili na ostvarenju takve vrste života, bili su sretniji.

Nadalje, poznato je da količina novca ne određuje i razinu sreće osobe koja ga posjeduje, iako ljudi najčešće smatraju da im samo novac treba kako bi imali sretniji život. Ipak, stanovnici razvijenih zemalja Zapada žive u vrijeme materijalnog blagostanja, relativne sigurnosti, pa i do duplo duže nego li su to njihovi pretci, no razina sreće nije se značajno

povisila. Jedan od razloga je taj što samo posjedovanje novca nije dovoljno, već je presudan način na koji ga se troši. Ukoliko se novac koristi za iskustvene doživljaje, a ne za stvari, pomaganje drugima umjesto sebi, kupovinu više manjih proizvoda ili usluga nego manji broj velikih, vjerovanje tuđim preporukama, i svjesno kupuje razmišljajući o budućnosti, te plaća odmah ne stvarajući si dugove, možemo i trošenjem utjecati na vlastitu sreću. Pojedinci koji su to sami otkrili i počeli primjenjivati, uspješniji su u korištenju materijalnih dobara koja su stekli za postizanje sretnijeg života (Dunn et al, 2010).

Osim toga, već klasičan pojam mađarskog psihologa M. Csikszentmihalyija, *flow*, jedan je od prediktora sreće. Ljudi koji češće doživljavaju stanje potpune uključenosti u zahtjevnu, ali zanimljivu aktivnost, u kojoj zaboravljaju na vrijeme i vanjske podražaje, vjerojatnije je i da će općenito biti sretniji i zadovoljniji životom. Budući da je stanje *flow*-a toliko ugodno, ljudi ulaze u aktivnosti u kojima ga mogu osjetiti bez očekivanja određene nagrade ili ishoda, u potpunosti internalno motivirani (Csikszentmihalyija, 1999).

Opisano stanje *flow*-a jest kognitivna aktivnost, a osim njega postoje još neke kognitivne varijable koje su se pokazale povezanima s osjećajem sreće i zadovoljstva životom. Istraživanje koje je ispitalo povezanost različitih varijabli i sreće zdravstvenih djelatnika iz Zagreba pokazalo je da su oni koji su sebe percipirali mlađima nego što jesu, u prosjeku bili i sretniji. Osim toga, ukoliko je razlika između kronološke i željene dobi bila manja, također je postojala veća vjerojatnost da su sretniji (Kaliterna-Lipovčan, Prizmić-Larsen, Šakić, 2002).

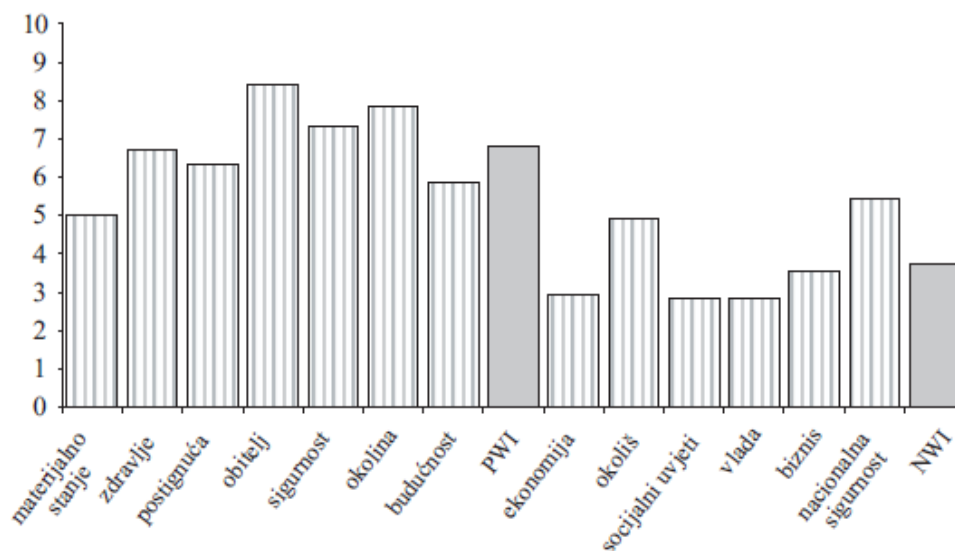
Uspoređujući ljude različito izraženih osobina mjerenih Big Five upitnikom, otkriveno je da su ekstravertiraniji ljudi sretniji u životu jer se češće u prisjećaju pozitivnih životnih događaja i osjećaju nostalgiju umjesto žaljenja zbog prošlih događaja i pogrešaka koje su učinili. Neurotični ljudi imaju potpuno suprotne obrasce razmišljanja kojima predominiraju teške misli o prošlosti i negativne predikcije budućnosti. Iako je ličnost teško promijeniti, ovaj je nalaz bitan jer ukazuje na važnost načina razmišljanja te stava prema životu na koje je lakše utjecati stvarajući sretniji život vlastitom voljom .

Uzimajući u obzir sve navedene, svjesne i one manje svjesne načine koje ljudi koriste za održavanje pozitivnog raspoloženja, može se ispravno zaključiti da se za ljude općenito može reći da teže sreći i pronalaze načine kako bi ju postigli. Istraživanje Diener i Diener (1996) pokazalo je upravo to, da ljudi iz godine u godinu izjavljuju relativno stabilnu razinu

sreće. Iz teoretskog gledišta to je isto objašnjivo s motivacijskog aspekta – budući da pozitivno raspoloženje energizira životno bitne aktivnosti (seks, potragu za hranom i društvom), bitno je za opstanak da ljudi nisu generalno loše raspoloženi. Osim toga, budući da su pozitivna emocionalna stanja ugodna, ljudi su motivirani ostvariti ih.

Istraživanjem na hrvatskom uzorku otkriveno je da Hrvati svoje zadovoljstvo životom procjenjuju blago uznad-prosječnim (Kaliterna Lipovčan i Prizmić-Larsen, 2006). Također, distribucija procjena nije velika što ukazuje na popriličnu ujednačenost procjena u cijelom društvu. Ukoliko se analiziraju područja zadovoljstva koja pripadaju osobnom blagostanju, hrvatski su građani najzadovoljniji obiteljskim životom, prijateljima, prihvaćenošću od okoline te osjećajem fizičke sigurnosti, a najmanje svojim materijalnim stanjem. Što se tiče područja koja se odnose na nacionalno blagostanje, Hrvati su najzadovoljniji stupnjem nacionalne sigurnosti i stanjem okoliša, a najmanje Vladom i socijalnim uvjetima u zemlji. Ovakve procjene u skladu su s objektivnim okolnostima u državi. Na Slici 1 prikazana su pojedina područja i procjene zadovoljstva njima.

Slika 1. Prosječno zadovoljstvo pojedinim životnim područjima u Hrvatskoj 2005. godine (Kaliterna Lipovčan i Prizmić-Larsen, 2006).

Istraživanje na hrvatskim studentima istražilo je načine provođenja slobodnog vremena koji su povezani s ukupnim osjećajem sreće. Osim što su sretniji studenti oni koji

imaju više slobodnog vremena te osjećaju da imaju kontrolu nad njime, ovo je istraživanje pokazalo da studenti koji svoje slobodno vrijeme ispunjavaju nestrukturiranim aktivnostima kao što je gledanje televizije, imaju slabiju psihološku dobrobit od onih koji slobodno vrijeme provode na konstruktivan i strukturiran način ispunjen izazovima, te fizičkom i mentalnom angažiranošću (Brkljačić et al, 2012).

Politička ljevica i desnica

Budući da ljudi ne žive u vakuumu, već u kompleksnom društvenom kontekstu, mnogi vanjski čimbenici mogu utjecati na zadovoljstvo životom i percipiranu sreću. U vrijeme financijske krize u kojoj se zapadni svijet našao ovog desetljeća, osobna dobrobit Amerikanaca bila je visoko povezana s vrijednostima na burzi. Iako nisu doživljene direktne negativne promjene, postojao je strah od budućih nesigurnosti i gubitka posla. Medijska izvještavanja i crne prognoze još su više pojačavali učinak i širili negativnu atmosferu pogodnu za smanjenje zadovoljstva (Deaton, 2012). Stoga se može zaključiti da stanje države u kojoj se pojedinac nalazi također može imati negativan efekt na osobnu dobrobit, tj. osjećaj sreće i zadovoljstva životom.

Ipak, stavimo li ih u isti kontekst, određene se skupine ljudi međusobno razlikuju u razinama samoprocjenjene sreće. Jedna od redovito dobivanih razlika je ona između politički lijevo i desno orijentiranih ljudi.

Budući da je među biračima poznata politička raspodjela na lijevo i desno te navedeni koncepti objedinjuju određene percepcije i stavove, takvo se razlikovanje ideologija, preuzeto iz politike, koristi i u znanstvenim istraživanjima. Orijentacija na lijevo i desno potekla je iz Francuske i njenih Nacionalnih skupština nakon Francuske revolucije 1789. godine te prestanka postojanja sjednica staleža. Zastupnici su se u skupštini prostorno rasporedili u skladu sa svojim političkim opredjeljenjem – lijevu su stranu popunili republikanci, a desnu rojalisti (Laponce, 1981).

Samo značenje pojmova određeno je i vremenskim razdobljem u kojem se ono ispituje. Tijekom 19. stoljeća pojam „lijevo“ primarno je označavao liberale koji su nastojali zamijeniti vlast monarha i nasljedne aristokracije ustavnom vladavinom parlamenta, dok su

konzervativni pristaše starog režima bili na „desnoj“ strani. Sukob lijevog i desnog vidljiv je i u stavovima prema ulozi crkve u društvu, crkvenom ili državnom nadzoru nad školstvom i crkvenoj ili državnoj regulaciji mnogih ostalih aspekata javnog i privatnog života. Iako je ekonomska dimenzija ovog sukoba izrazito bitna i za bližu povijest, u 19. stoljeću još uvijek govorimo o liberalnoj industrijskoj buržoaziji, s lijeve strane, i konzervativnim zemljoposjednicima, s desne strane (Lipset i Rokkan, 1967). Krajem 19. stoljeća podjela na lijevo i desno počinje poprimati prvenstveno ekonomsko značenje, iako je i dalje velik naglasak na odnosu prema ulozi religije i demokratizaciji.

U dvadesetom stoljeću kontekst korištenja pojmova bio je ponajviše vezan uz odnos države i gospodarstva, odnosno uz utjecaj koji država ima u upravljanju gospodarstvom i društvenoj raspodjeli ekonomskih resursa. Tijekom 70-ih godina dolazi do pojave tzv. nove politike u kojoj je vidljivo sukobljavanje materijalističkih i postmaterijalističkih vrijednosti (Klingeman i Dieter, 1990). Tzv. nova desnica prihvaća materijalističke vrijednosti, orijentirana je na hijerarhijski tip politike, negativno usmjerena prema seksualnim manjinama i imigrantima, zalaže se za nametanje jedinstvenog moralnog sustava cijelom društvu te definiciju pripadnosti društvu na temelju religijske ili etničke pripadnosti. S druge strane, tzv. nova ljevica prihvaća postmaterijalističke vrijednosti, koje uključuju zalaganje za zaštitu ljudskih prava, pomoć zemljama trećeg svijeta, otvorenost prema manjinama svih vrsta, participativni tip politike te promicanje svijesti o važnosti brige i zaštite okoliša (Henjak, 2005).

Zanimljivo i primjenjivo objašnjenje razlike pojmova lijevo i desno daje Norberto Bobbio, koji je univerzalni kriterij za razlikovanje ovih suprotstavljenih strana pronašao u razlici stavova o vrednovanju jednakosti. Lijeva je strana u odnosu na desnu sklona naglašavanju jednakosti, i to u svim prilikama i kontekstima. On ne govori o apsolutnom negiranju jednakosti kod desnice, već jasnoj tendenciji da je u jednakoj situaciji ljevica sklonija biti više usmjerena na jednakost od desnice (Bobbio, 1999; prema Cardoso Rosas i Ferreira, 2013).

Politička orijentacija i zadovoljstvo životom

Prethodna su istraživanja o povezanosti političke ideologije i ličnosti pokazala kako

konzervativniji ljudi, tj. oni više desno na kontinuumu političke orijentacije, pokazuju i veću dogmatičnost, netoleranciju na dvosmislenost, višu potrebu za redom i strukturom, niže samopouzdanje, veći strah od mogućnosti gubitka te preferiraju manje kompleksne načine razmišljanja (Jost et al, 2003). Iako bi se na temelju ovih podataka intuitivno dalo zaključiti suprotno, desno orijentirani ljudi redovito se u istraživanjima pokazuju sretnijima i zadovoljnijima svojim životom od onih liberalnijih stavova (Schlenker et al, 2012).

Napier i Jost (2008) taj su podatak objasnili teorijom opravdavanja sistema (eng. Systems Justification Theory) u skladu s kojom konzervativniji pojedinci zbog želje za zadržavanjem trenutnog društvenog poretka koriste obrambeni sustav racionalizacije pri spoznavanju društvenih nejednakosti i nepravdi, kao i patnji određenih društvenih grupa. Na primjer, suočeni s primjerom nejednakosti, desno orijentirani pojedinci procijenit će ga pravednim, dok će lijevo opredijeljeni razmišljati o njemu i osvijestiti si nepravdu te će taj kognitivni proces dovesti do razlike u sreći tih dviju grupa. Iako i demografska obilježja poput dobi, primanja, bračnog statusa mogu utjecati na razlike u sreći, po ovim je autorima glavno objašnjenje u opravdavanju sistema, tj. racionalizaciji.

Nadalje, desno orijentirani ljudi vjeruju da je trenutno društveno stanje produkt mnogih godina razvoja, akumuliranog znanja i mudrosti te iz tog razloga ispravno i vrijedno očuvanja. S druge strane, lijevo orijentirani ljudi vjeruju u kontinuirani razvoj društva čiji vrhunac još uvijek nije ostvaren. Oni također smatraju da je vlada odgovorna za daljnje usmjeravanje prema rješavanju društvenih nepravdi, a sve veće razlike između bogatih i siromašnih, jedan je od razloga njihova nezadovoljstva (Lakoff, 2002).

Osim toga konzervativniji ljudi generalno imaju više izmjerene vrijednosti na skalama internalnog lokusa kontrole te stoga povezuju vlastiti rad i trud s rezultatima i životnim ishodima (Mirels i Garrett, 1971). Oni koji više pripadaju lijevo, čimbenike izvan vlastite kontrole smatraju odgovornima za ishod – sreću i društveni sistem (Mitchell et al, 1993). Budući da su internalni lokus kontrole i samoefikasnost povezani sa zadovoljstvom životom, to također može biti jedno od objašnjenja razlike između ove dvije skupine (Myers i Diener, 1995).

Schlenker i sur. (2012) pokazuju da osobine i stavovi povezani s pozitivnom prilagodbom životu poput osobne uključenosti, pozitivnog stava, transcendentálnih moralnih

vrijednosti i religioznosti, mogu objasniti razliku u sreći između konzervativnijih i liberalnijih pojedinaca. Također se pokazalo da konzervativniji ispitanici imaju bolje mentalno zdravlje. Dakle, ne samo da se procjenjuju višima na osobinama povezanim s boljim mentalnim zdravljem, već i imaju manje problema i manje loših dana.

Kao što možemo primijetiti, neki od podataka su kontradiktorni – dok su Schlenker i sur. (2012) dobili veće samopouzdanje kod desno orijentiranih ispitanika, Jostu i sur. (2003) je nisko samopoštovanje jedan od prediktora desnog opredjeljenja. Ipak, razlika u zadovoljstvu životom i njen smjer su konstanta.

Ovo istraživanje

Ovo istraživanje ispituje povezanost zadovoljstva stanjem u državi s odrednicama sreće i političke orijentacije na hrvatskom uzorku. Ranije smo naveli različite konstrukte koji su značajno povezani sa srećom i zadovoljstvom životom te želimo provjeriti je li u Hrvatskoj i zadovoljstvo stanjem u državi jedno od njih. Također, brojna su istraživanja pokazala da su desno orijentirani građani općenito zadovoljniji svojim životom, mi ćemo provjeriti odnosi li se to i na hrvatske građane te jesu li oni zadovoljniji stanjem u državi, pri čemu se sukladno dosadašnjim nalazima u drugim zemljama očekuje statistički značajna povezanost između desne političke orijentacije i općeg zadovoljstva životom.

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja bio je utvrditi odnos između samoprocjenjene životne dobrobiti i političke orijentacije te zadovoljstva sa stanjem u državi. Pri tome je životna dobrobit mjerena kao samoprocjena sreće, zadovoljstva životom i zdravljem, a politička orijentacija pozicioniranjem ispitanika na ljestvici lijevo-desno. Uzimajući u obzir spoznaje iz ranijih istraživanja, postavili smo dva istraživačka problema i hipoteze koje iz njih proizlaze.

1. Ispitati povezanost samoprocjene sreće, zadovoljstva životom, zdravlja i političke orijentacije sa zadovoljstvom stanjem u državi.

H1: Osjećaj sreće, osjećaj zadovoljstva životom, samoprocjena zdravlja pozitivno su povezani sa zadovoljstvom stanjem u državi.

H2: Lijevo orijentirani pojedinci u prosjeku iskazuju niži stupanj zadovoljstva stanjem u državi.

2. Ispitati u kojoj mjeri samoprocjene sreće, zadovoljstva životom, zdravlja i politička orijentacija objašnjavaju razinu zadovoljstva stanjem u državi

H1: Samoprocjene sreće, zadovoljstva životom, zdravlja i politička orijentacija imaju značajan samostalan doprinos u predviđanju zadovoljstva stanjem u državi.

METODA

Podaci korišteni u analizi dobiveni su u sklopu projekta *European Social Survey (ESS)*, odnosno *Europsko društveno istraživanje* iz 2010./2011. godine. Svi podaci prikupljeni u sklopu projekta mogu se pronaći na adresi

<http://www.europeansocialsurvey.org/download.html?file=ESS5HR&c=HR&y=2010>

Sudionici

Sudionici ovog istraživanja bili su stanovnici Republike Hrvatske koji su sudjelovali u 5. krugu istraživanja *European Social Survey (ESS)* 2010./2011. godine. Od ukupno 1649 ispunjenih anketa, u njih 8 (0.4%) nije naveden spol, 43.7% su bili muškarci, a 55.9% žene. Najmlađi ispitanik imao je 15, a najstariji 99 godina. Prosječna dob sudionika istraživanja bila je 50.9 godina (SD=18.91). Što se tiče obrazovne strukture, najviše je ispitanika kao najviši završen stupanj obrazovanja navelo srednju školu, njih 56.6%. 22.6% sudionika je kao najviši završen stupanj obrazovanja navelo osnovnu školu, dok je onih s višim stupnjevima obrazovanja ukupno nešto više od 16%. Otprilike 5% ispitanika nije navelo podatak o školi ili je nije pohađalo. Od ukupnog broja sudionika, njih 73.1% je u braku. U tablici 1, prikazani su navedeni podaci.

Tablica 1. Deskriptivna statistika sudionika

Karakteristike sudionika	<i>proporcija</i>
Spol	
<i>M (M dob = 50.2; SD = 18)</i>	43.7
<i>Ž (M dob = 51.4; SD = 19.6)</i>	55.9
Najviši završen stupanj obrazovanja	
<i>Bez škole</i>	2.5
<i>Osnovna škola</i>	22.6
<i>Srednja škola</i>	56.6
<i>Viša škola ili preddiplomski studij</i>	8.7
<i>Diplomski studij</i>	7.8
<i>Poslijediplomski studij</i>	0.9
<i>Bez odgovora/Ne znam</i>	0.9
Radni status	
<i>Zaposlen</i>	34.2
<i>Nezaposlen</i>	15.7
<i>U edukaciji/student-ica</i>	7.3
<i>Umirovljenik-ica</i>	39.7
<i>Nedostaje podatak</i>	3.1
Bračni status	
<i>U braku</i>	73.1
<i>Nije u braku</i>	22.4
<i>Nedostaje podatak</i>	4.5
Broj osoba u kućanstvu	
<i>1-2</i>	44,3
<i>3-4</i>	41,5
<i>5-6</i>	12,7
<i>< 6</i>	1,5

Mjerni instrumenti

The *European Social Survey (ESS)* ili *Europsko društveno istraživanje (EDI)* je jedinstveno međunacionalno anketno istraživanje s visokim metodološkim standardima i teorijskim temeljima. Istraživanje se provodi od 2002., svake dvije godine, a Republika Hrvatska je do sada sudjelovala u dva kruga istraživanja, *ESS Round 4* iz 2008. i *ESS Round 5* iz 2010./2011. godine. U petom krugu istraživanja sudjelovalo je preko 30 zemalja.

Upitnik kojim su prikupljani podaci sastoji se od nekoliko dijelova, koji pokrivaju različite teme:

- Mediji, povjerenje u ljude
- Politika, interes za politiku, povjerenje u državne institucije, aktivnost i sudjelovanje u političkom i javnom životu, politička orijentacija i sklonost konkretnim strankama, društveno-političke orijentacije
- Subjektivno zadovoljstvo životom i osjećaj sreće, društvena isključenost; religijska orijentacija i religioznost; doživljena diskriminacija; nacionalni i etnički identitet
- Povjerenje u policiju i sudstvo, uključujući: povjerenje u policiju i sudstvo, suradnju s policijom i sudstvom, kontakt s policijom i stavovi prema kažnjavanju
- Socio-demografski profil koji uključuje strukturu kućanstva, spol, dob, tip područja, obrazovanje i zaposlenje ispitanika, njegovog/njezinog partnera te roditelja, članstvo u sindikatu i prihode
- Posao, obitelj i dobrobit, uključujući: utjecaj recesije na kućanstvo i posao, sigurnost zaposlenja, kućanske poslove, dobrobit, iskustva nezaposlenosti te ravnotežu između posla i života
- Schwartzova skala vrijednosti – PVQ Portrait Values Questionnaire, skraćeni oblik (21 čestica, M i Ž forma)

S obzirom na cilj i probleme ovog istraživanja, podaci koje smo koristili iz *Europskog društvenog istraživanja* odnose se na samporocjenu sreće, zadovoljstva i zdravlja, političku

orijentaciju i zadovoljstvo stanjem u državi. Kao kontrolne varijable u nekim su analizama uvedene i varijable dobi, obrazovanja, bračnog statusa i statusa zaposlenosti.

Dob, obrazovanje, bračni status i status zaposlenosti

Varijabla dobi formirana je tako što su sudionici u upitniku odgovorili na pitanje koje su godine rođeni, te se na temelju tog podatka napravio izračun dobi sudionika. Prilikom ispitivanja stupnja obrazovanja, sudionici su na skali od 1 do 14 odabrali odgovarajući najviši postignuti stupanj obrazovanja, pri čemu je „1“ označavao stupanj „Bez škole (do tri razreda osnovne škole)“, a „14“ stupanj „Postignut doktorat znanosti“. Varijabla bračnog statusa formirana je na temelju odgovora sudionika na pitanje nalaze li se u bračnoj zajednici ili nekom drugom tipu odnosa, te su odgovori sažeti u dihotomiziranu varijablu u kojoj su sudionici svrstani u one koji su u braku i one koji nisu u braku. Status zaposlenosti formiran je također na način da su se odgovori sudionika saželi u dihotomiziranu varijablu u kojoj su odgovori zatim svrstani u onu „Zaposlen/a“ i „Nezaposlen/a“.

Samoprocjena sreće, zadovoljstva životom i zdravlja

Neke od čestica upitnika ispitivale su u kojoj se mjeri sudionici procjenjuju sretnima, zadovoljnima životom, te kako procjenjuju svoje zdravlje. Subjektivni osjećaj sreće procjenjivan je na skali od 1 do 10 („Općenito govoreći, što biste rekli koliko ste sretni?“), te je „1“ i u ovom slučaju značilo *Izrazito nesretan/nesretna*, a „10“ *Izrazito sretan/sretna*. Na skali od 1 do 10 sudionici su procjenjivali u kojoj su mjeri općenito zadovoljni svojim životom u cijelosti („Općenito govoreći, koliko ste trenutno zadovoljni svojim životom u cijelosti“) pri čemu „1“ znači *Izrazito nezadovoljan/nezadovoljna*, a „10“ *Izrazito zadovoljan/zadovoljna*. Na skali od 1 do 5 sudionici su procjenjivali svoje zdravlje u cijelosti („Kakvo je Vaše zdravlje u cijelosti?“), pri čemu je „1“ označavalo *Vrlo dobro*, a „5“ *Vrlo loše zdravlje*.

Politička orijentacija

Kao mjeru političke orijentacije korištena je samoprocjena ispitanika na ljestivici

lijevo-desno („U politici ljudi nekada spominju *lijevo* i *desno*. Koristeći ovu karticu, recite gdje biste se smjestili na ovoj skali, na kojoj 0 označuje lijevo, a 10 desno?“). Vrijednosti su se na ljestvici kretale od 0 do 10, pri čemu je najniža vrijednost označavala svrstavanje *lijevo*, a krajnje desna vrijednost svrstavanje *desno*.

Zadovoljstvo stanjem u državi

Varijablu zadovoljstva stanjem u državi formirali smo na temelju čestica koje mjere zadovoljstvo demokracijom („Općenito, koliko ste zadovoljni funkcioniranjem demokracije u Hrvatskoj?“), državnom vladom („Kada razmišljate o hrvatskoj vladi, koliko ste zadovoljni kako ona obavlja svoje dužnosti?“), stanjem ekonomije („Općenito, koliko ste zadovoljni sadašnjim stanjem ekonomije u Hrvatskoj?“), stanjem obrazovnog sustava („Sada, koristeći ovu karticu, molim vas recite što općenito mislite o obrazovnom sustavu danas u Hrvatskoj?“) i stanjem zdravstvene zaštite („I dalje koristeći ovu karticu, molim Vas recite što općenito mislite o zdravstvenim uslugama danas u Hrvatskoj?“). Na česticama koje ispituju zadovoljstvo ekonomijom, hrvatskom vladom i funkcioniranjem demokracije u Hrvatskoj ispitanici daju odgovore na skali od 1 do 10, gdje „1“ znači izrazito nezadovoljstvo, a 10 izrazito zadovoljstvo. Na česticama koje ispituju zadovoljstvo obrazovnim sustavom i sustavom zdravstvene zaštite, ispitanici daju odgovore na skali od 1 do 10, pri čemu „1“ znači da je sustav procijenjen kao izrazito loš, a „10“ kao izrazito dobar. Prosjek odgovora na navedene čestice korišten je kao mjera zadovoljstva stanjem u državi. Da bi se čestice formirale u jednu varijablu, provjerili smo na koji su način one međusobno povezane. Pokazalo se kako su sve čestice pozitivno i umjereno do visoko međusobno povezane, odnosno u međusobnim su korelacijama u rasponu od .39 do .51. Provedena je eksplorativna faktorska analiza opisanih čestica (metoda glavnih komponenti), te se pokazalo da se one grupiraju u jedan faktor koji je interpretiran kao ukupno zadovoljstvo stanjem u državi. Prvi karakteristični korijen objašnjava najveći dio varijance, i to 57,3%, a saturacije su u rasponu od .70 do .79. Ukupna pouzdanost svih 5 čestica je visoka i ona iznosi 0.812.

Postupak

Sam postupak prikupljanja podataka u *EDI* je jasno definiran i propisan. Istim se upitnikom i točno utvrđenom metodologijom ostvaruje reprezentativni uzorak građana starijih od 15 godina od najmanje 2100 sudionika. Pridržavanje pravila slučajnog uzorkovanja

osigurava mogućnost kasnije generalizacije rezultata. Tri su koraka uzorkovanja. U prvom je koraku odabrana adresa, na način da je odabrano 385 točaka uzorkovanja, pri čemu svaka točka sadrži 8 adresa, što čini ukupan broj od 3080 adresa. Unaprijed zadanim načinom odabrano je kućanstvo, a ispitanike je birao anketar po pravilu posljednjeg rođendana. Odnosno, onaj član kućanstva koji je posljednji imao rođendan, a da je stariji od 15 godina, bio je ispitanik. Za anketiranje osoba od 15 do 17 godina bila je potrebna usmena suglasnost roditelja ili staratelja. Ankete su provedene usmenim intervjuiranjem, jedan na jedan.

Podaci su na terenu prikupljeni u periodu od 16.9.2011. do 14.12.2011., pri čemu je u konačnici prikupljeno ukupno 1649 upotrebljivih anketa .

(<http://www.europeansocialsurvey.org/download.html?file=ESS5HR&c=HR&y=2010>).

REZULTATI

Na samom početku obrade podataka provjerili smo povezanost korištenih varijabli, te su korelacije prikazane u Tablici 2. Kako je vidljivo gotovo su sve varijable u međusobnim značajnim korelacijama.

Zadovoljstvo stanjem u državi pozitivno je povezano bračnim statusom ($r=.04$, $p=0.00$), odnosno oni ispitanici koji su u braku iskazuju i viši stupanj zadovoljstva stanjem u državi. S razinom obrazovanja zadovoljstvo stanjem u državi također je pozitivno povezano ($r=.08$, $p=0.00$), što znači da višu razinu zadovoljstva iskazuju sudionici s višom razinom obrazovanja. U negativnoj su korelaciji zadovoljstvo stanjem u državi i status zaposlenosti ($r=-.08$, $p=0.00$) te dob sudionika ($r=-.07$, $p=0.00$). Zaposlani ispitanici su, kao i oni mlađi, zadovoljniji stanjem u državi. Dobivene korelacije manje su od očekivanih, ali zbog veličine uzorka njihova je pojava statistički značajna te je vjerojatnost slučajnog dobivanja izrazito mala.

Prvi problem

Prvi je problem ovog istraživanja bio ispitati povezanost samoprocjene sreće, zadovoljstva životom, zdravlja i političke orijentacije sa zadovoljstvom stanjem u državi.

Postavili smo hipotezu da su osjećaj sreće, zadovoljstva životom i samoprocjena zdravlja pozitivno povezani sa zadovoljstvom stanjem u državi. Upotrebom Spearmanovog

koeficijenta korelacije ustvrdili smo kako su sve ispitivane varijable zaista u pozitivnoj korelaciji sa zadovoljstvom stanjem u državi. Kako je vidljivo iz Tablice 2., pojedinci koji su višim procijenili svoje zadovoljstvo životom, procijenili su kako su i zadovoljniji stanjem u državi ($r = .46, p = .00$). Pojedinci koji su svoju razinu sreće procijenili višom, također su višim procijenili i svoje zadovoljstvo stanjem u državi ($r = .39, p = .00$), kao i pojedinci koji su procijenili da su boljeg zdravlja ($r = .20, p = .00$).

Posljednja hipoteza koju smo postavili na temelju spoznaja iz prijašnjih istraživanja glasila je da lijevo orijentirani pojedinci u prosjeku iskazuju niži stupanj zadovoljstva stanjem u državi. Nakon provedene analize i ta je hipoteza potvrđena. Naime, pokazalo se kako postoji niska pozitivna povezanost političke orijentacije i zadovoljstva stanjem u državi ($r = .15, p = .00$), a kako je na našoj ljestvici najniža vrijednost označavala lijevu orijentaciju, a najviša desnu, jasno je kako je smještanje pojedinca više desno na ljestvici povezano s višom procjenom zadovoljstva stanjem u državi (*Tablica 2.*)

Tablica 2. Korelacije svih varijabli

	(1) Bračni status	(2) Razina obrazovanja	(3) Status zaposlenosti	(4) Dob	(5) Samoprocjena sreće	(6) Samoprocjena zadovoljstva	(7) Samoprocjena zdravlja	(8) Politička orijentacija	(9) Zadovoljstvo stanjem u državi
(1)	-	.03**	-.05**	.49**	.01**	.00	.19**	-.04**	.04**
(2)		-	-.32**	-.16**	.09**	.08**	.16**	-.002	.08**
(3)			-	.29**	.08**	-.07**	-.19**	-.006	-.08**
(4)				-	-.14**	-.11**	-.45**	.02**	-.07**
(5)					-	.73**	.34**	.09**	.39**
(6)						-	.33**	.13**	.46**
(7)							-	.04**	.20**
(8)								-	.15**

Drugi problem

Drugi problem bio je ispitati doprinos samoprocjene sreće, zadovoljstva životom, zdravlja i političke orijentacije u predikciji zadovoljstva stanjem u državi. Postavili smo hipotezu da samoprocjena sreće, zadovoljstva životom, zdravlja i politička orijentacija imaju značajan samostalan doprinos u predviđanju zadovoljstva stanjem u državi. Kako bismo odgovorili na ovo istraživačko pitanje, proveli smo hijerarhijsku regresijsku analizu u tri koraka.

U prvom su koraku uvedene kontrolne demografske varijable, odnosno varijable dobi, obrazovanja, bračnog statusa i statusa zaposlenosti. U drugom smo koraku ispitali doprinos subjektivne procjene sreće, zadovoljstva i zdravlja, a u trećem je koraku uvedena i politička orijentacija. U Tablici 2 vidljive su interkoleracije svih prediktorskih varijabli.

Tablica 3. Rezultati hijerarhijske regresijske analize za zadovoljstvo stanjem u državi, kada su u analizu kao prediktori uključeni bračni status, razina obrazovanja, status zaposlenosti, dob, samoprocjena sreće, zadovoljstva životom, zdravlja i politička orijentacija

Korak	Prediktori	β			R^2	R_c^2	ΔR_c^2
1.	Bračni status	.02**	.06**	.06**			
	Razina obrazovanja	.05**	.01*	.01**			
	Status zaposlenosti	-.05**	-.03**	-.03**			
	Dob	-.02**	.04**	.04**			
					.01	.01	.01**
2.	Samoprocjena sreće		.14**	.14**			
	Samoprocjena zadovoljstva		.36**	.35**			
	Samoprocjena zdravlja		.03**	.03**			
					.23	.229	.22**
3.	Samoprocjena političke orijentacije			.08**	.24	.235	.006**

β - standardizirani regresijski koeficijent; R^2 - koeficijent determinacije; R_c^2 - korigirani koeficijent determinacije; ΔR_c^2 - dodatna varijanca kriterija koju su objasnili prediktori uvršteni u tom koraku

** $p < .01$

Kada su u prvom koraku uvedene neke demografske varijable, pokazalo se kako sve imaju značajan samostalni doprinos u predikciji zadovoljstva stanjem u državi, pri čemu najveći doprinos ima razina obrazovanja ispitanika ($\beta = .054$, $p = .004$), a najniži bračno stanje

($\beta = .019$, $p = .000$). Demografske varijable ukupno objašnjavaju 1,1% varijance zadovoljstva stanjem u državi. Sveukupno gledano, dolazimo do zaključka da se radi o zapravo vrlo malim doprinosima.

U drugom koraku uvedene su subjektivne procjene sreće ($\beta = .014$, $p = .000$), zadovoljstva životom ($\beta = .036$, $p = .000$) i zdravlja ($\beta = .03$, $p = .000$). U ovom koraku demografske varijable i dalje zadržavaju značajan doprinos. Ukupni postotak objašnjene varijance u ovom koraku iznosi 22,9% varijance, odnosno dolazi do porasta od 22% u odnosu na predikciju kada su korištene samo sociodemografske varijable, što govori o razlici u važnosti ovih odrednica za predikciju.

Uvođenjem samoprocjene političke orijentacije u trećem koraku objašnjeno je ukupno 23.5% varijance, odnosno došlo je do porasta od 0.6% u objašnjenju zadovoljstva stanjem u državi politička orijentacija ($\beta = .08$, $p = .000$), što je također vrlo mali doprinos.

Sve ispitane varijable pokazuju statistički značajan doprinos u objašnjenju zadovoljstva stanjem u državi, no sveukupno gledano, rezultati su pokazali kako su subjektivne procjene sreće, zadovoljstva životom i zdravlja u ovom slučaju najvažnije odrednice zadovoljstva stanjem u državi, dok su bračni status, razina obrazovanja, status zaposlenosti, dob i politička orijentacija pokazale tek mali doprinos u toj predikciji.

RASPRAVA

Ovim smo istraživanjem željeli provjeriti odnos između samoprocjenjene životne dobrobiti i političke orijentacije te zadovoljstva sa stanjem u državi. Odgovaranjem na prvi problem ispitana je povezanost samoprocjene sreće, zadovoljstva životom, zdravlja i političke orijentacije sa zadovoljstvom stanjem u državi te je potvrđena njihova značajna povezanost. Općenito, ljudi koji se percipiraju sretnijima, zadovoljnijim svojim životom i zdravijima izjavljuju i veće zadovoljstvo stanjem u državi. Sve samoprocjene pozitivno su povezane sa zadovoljstvom stanjem u državi, s time da zadovoljstvo životom objašnjava najveći dio varijance zadovoljstva stanjem u državi.

Takva vrsta odnosa dobivena je i za desnu političku orijentaciju, ali s manjim doprinosom. Na temelju podataka možemo zaključiti da je vidljiv trend povezanosti lijeve političke orijentacije i nižeg zadovoljstva stanjem u državi, no zbog malih doprinosa rezultate ne možemo generalizirati i tvrditi da smo potkrijepili prijašnja istraživanja koja su dobila tu vrstu veze.

Utvrđeni rezultati prema kojima su ljudi koji su zadovoljniji svojim životom u prosjeku zadovoljniji i stanjem u državi te da samopercipirana sreća i zadovoljstvo životom objašnjavaju najveći dio varijance zadovoljstva stanjem u državi sukladni su i dosadašnjim rezultatima ne samo na individualni razinama nego i na razini društava. U istraživanjau Lucasa (2014) utvrđeno je da je porast u broju stanovništva u američkim regijama povezan sa subjektivnim zadovoljstvom. Regije zemlje koje su nudile ljudima više mogućnosti za vođenje kvalitetnijeg života, bolje su zadržavale stare stanovnike i privlačile nove. Iako ljudi vjerojatno ne odabiru mjesto na kojem će živjeti prema indeksu zadovoljstva života njegovih stanovnika, vrlo je vjerojatno da svoje odluke temelje na faktorima koji na to zadovoljstvo utječu – ponudi radnih mjesta, cijeni i kvaliteti stanovanja, klimatskim uvjetima itd. Ujedno je moguće da neki pojedinci imaju bolji pristup pogodnostima koje njihovo mjesto stanovanja nudi što utječe na njihovo opće zadovoljstvo. Također, moguće je da razlike u samoj percepciji dobrobiti vlastitog okruženja i zemlje kojoj pripadaju utječu na osjećaj zadovoljstva. Ljudi ne žive u vakuumu, već su u konstantnoj interakciji s okruženjem u kojem obitavaju, te kao što oni utječu na njega, tako i okruženje, njegovo ustrojstvo i političke odluke utječu na njih. Ukoliko su zadovoljni stanjem svog životnog okruženja, vjerojatnije je da će biti zadovoljniji svojim životom u njemu. Zbog korelacijskog nacрта istraživanja ne možemo zaključivati o uzročnoj posljedičnoj vezi, ali ovo je naša, i općenito moguća,

interpretacija značajnosti koju smo dobili. Slične argumente možemo predložiti i za utvrđenu pozitivnu povezanost subjektivne procjene zdravlja i zadovoljstva stanjem u državi. Do sada su istraživanja pokazala da su zadovoljstvo životom i samoprocjena zdravlja značajno pozitivno povezane (npr. Kahneman i Riis, 2005). Um i tijelo međusobno su povezani na što upućuju brojne psihosomatske bolesti do kojih dolazi najčešće zbog dugotrajne izloženosti stresu čiji se početak nalazi u kogniciji i subjektivnoj interpretaciji događaja. Zadovoljstvo stanjem u državi ugodno je stanje koje može imati pozitivan utjecaj na fizičko zdravlje. Također, moguće je da su stanjem u državi zadovoljniji ispitanici koji imaju bolji pristup zdravstvenoj skrbi. Ispitanici koji su u mogućnosti živjeti životom pogodnim za fizičko zdravlje te dobiti medicinsku pomoć kada im je potrebna, vjerojatnije će se procjenjivati zdravijima te biti zadovoljniji stanjem u državi od dijela ispitanika kojima je otežan ili iz nekog razloga (financijskog, prostornog) onemogućen pristup medicinskoj pomoći.

Općenito su stanjem u državi zadovoljniji obrazovaniji i zaposleni ljudi. Obrazovanje je također demografska varijabla koja objašnjava veći dio varijance zadovoljstva državom od svih ostalih. Obrazovanje i zaposlenost su varijable po kojima se definira socijalno ekonomski status pojedinca, koji je pak povezan s brojnim ishodima pogodnim za zadovoljniji život. Naime, zaposlenost direktno utječe na visinu prihoda te obrazovaniji ljudi u prosjeku više zarađuju od ljudi nižeg obrazovanja, a istraživanja su pokazala kako je visina prihoda pozitivno povezana sa zadovoljstvom životom te da ljudi višeg socioekonomskog statusa općenito žive u kvalitetnijim uvjetima (Palmore i Luikart, 1972). Istraživanja su pokazala kako je socioekonomski status ključni faktor koji utječe na kvalitetu života. Dok niži socioekonomski status ima negativan utjecaj na psihološko zdravlje, viši je povezan s optimizmom, samopouzdanjem, i višom percepcijom vlastite kontrole nad životnim okolnostima. Također, socioekonomski status pozitivno je povezan s ishodima na području fizičkog zdravlja, od samog poroda do starosti, te brojnim varijablama funkcioniranja obitelji kao što su stabilnost i roditeljska ponašanja povezana s dobrobiti i pozitivnim razvojem djeteta (Trickett, Aber, Carlson, & Cicchetti, 1991). Kvalitetan život i veće mogućnosti, koje im njihov životni stil omogućuje, vjerojatno su razlog i većem zadovoljstvu cijelom državom.

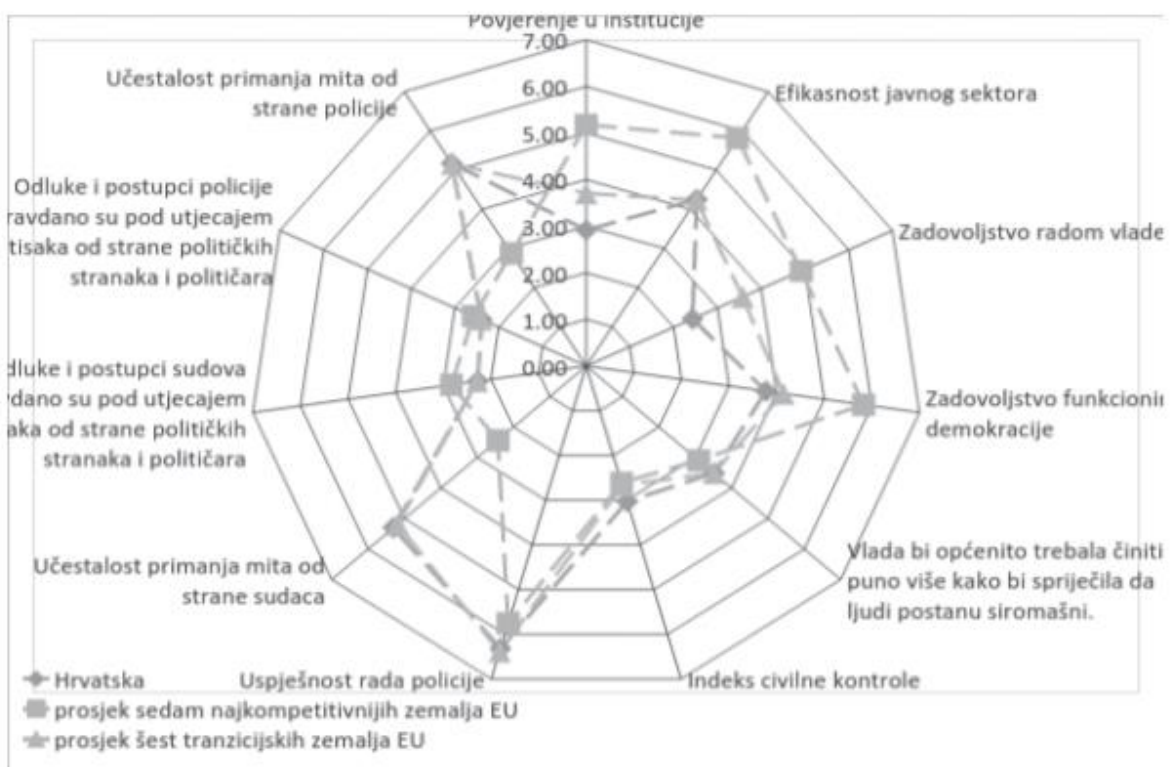
Osim toga, zadovoljniji su ispitanici koji su u braku te što su mlađi, to su zadovoljniji svojim životom. Brak može biti izvor podrške te je socijalno poželjna vrsta partnerske zajednice, a s godinama i starosti, zbog povećanja broja uloga koje osoba ima, dolaze egzistencijalne i odnosne odgovornosti koje mogu biti i izvor stresa smanjujući tako zadovoljstvo životom. Ipak, u ovom istraživanju dobiveni su doprinosi izrazito mali te na

temelju dobivenih rezultata ne možemo tvrditi da smo potkrijepili ranije nalaze. Povezanost političke orijentacije i zadovoljstva stanjem u državi također je značajna, ali vrlo mala. Pokazalo se da su lijevo orijentirani ispitanici manje zadovoljni stanjem u državi, no zbog malog doprinosa možemo zaključiti da se više radi o trendu nego o čvrstoj povezanosti na temelju koje možemo predviđati takav smjer odnosa. Prije negoli krenemo u raspravu nalaza povezanih s političkom orijentacijom, bitno je dati kratki uvid u trenutačnu zastupljenost političkih orijentacija u hrvatskom društvu. Pogledamo li stanje u Republici Hrvatskoj, distribucija opredjeljenja lijevo-desno normalno je distribuirana; najviše stanovnika svrstava se u centar, dok je ekstrema malo, i na lijevoj i na desnoj strani. Kada se Hrvate traži da se smjeste na ljestvici lijevo-desno, to čine bez poteškoća te znaju što koja strana kontinuuma znači. Kod nas se lijevo i desno orijentirani ljudi najviše razlikuju u svjetonazorskim pitanjima, ali ne i ekonomskim. Iako je povijesno ova raspodjela proizašla iz razlike u ekonomskim stavovima, kod nas se skoro u potpunosti prebacila u sferu kulture i vrijednosti. Stoga su najuočljivije razlike u religioznosti, nacionalizmu i konzervativizmu, skalama na kojima desno opredijeljeni Hrvati iskazuju više vrijednosti te rodnim odnosima i odnosu prema homoseksualcima. Desno orijentirani ispitanici pokazuju veći rodni konzervativizam i negativnije stavove prema homoseksualcima. No, razlike nisu pokazane u stavovima prema privatnom vlasništvu i ulozi države u upravljanju vlasništvom i privredom, nekim od glavnih pitanja kojima bi se vlada trebala baviti (Sekulić, D., 2016).

Jedan od razloga zašto se je politička orijentacija u Hrvatskoj prebacila skoro u potpunosti u svjetonazorsku sferu može ležati u općem nepovjerenju u stranke kao institucije. Nakon izbora 2000. godine izrazito je poraslo nepovjerenje u stranačka tijela i demokratske procese općenito. Ratni profiterizam i koruptiranost političara sve su češće postale središte javnih rasprava, a vjera birača u glavne ljude države koje su sami odabrali postajala je sve manjom. Ovakvo stanje ne odnosi se na određene stranke, već na općenito stranke kao institucije i sve aspekte njihovog djelovanja. Iako većina građana priznaje da je postojanje stranki neophodno za održavanje demokratskog života države, oni djelovanje postojećih stranaka vide kao prepreku punom razvitku demokracije. Brojna su istraživanja pokazala da građani imaju izrazito nisko povjerenje u političke stranke. No, ovakvo stanje u stavu birača nije izoliran slučaj za Hrvatsku, u većini demokratskih zemalja odaziv birača na izborima slabi, kao i identifikacija s konkretnim demokratskim strankama (Čular, 2003). Povezano s time, Katz i Mair (1995) tvrde da pojavljivanjem novog tipa kartelske stranke koncept

moderne demokracije postaje upitan. Nju bi trebalo obilježavati političko predstavništvo birano, i time kontrolirano, „odozdo“ te natjecanje političkih elita koje postoje u svrhu predstavljanja birača i brige za njihove potrebe i vrijednosti. Za razliku od toga, politika je postala profesijom, stranke su politički karteli s nejasnim razlikama između vlasti i opozicije, a zbog toga i izbori gube značenje i dobivaju oblik zakonski neizostavnog rituala. Ovakvo približavanje i ispreplitanje stranaka dovodi do njihove samodovoljnosti, gubitka legitimnosti i jačanje antidemokratskih stavova birača. Ponašanja kojima se to nezadovoljstvo želi iskazati pogotovo su vidljiva kod mlađe i obrazovnije populacije u obliku građanskih akcijskih grupa, djelovanja kroz udruge i organiziranja i sudjelovanja u protestima. Ovakvo opće nepovjerenje u stranke kao institucije može biti razlog tako slaboj vezi osjećaja zadovoljstva stanjem u državi sa političkom orijentacijom. Stranke u Hrvatskoj redovito ne ispunjavaju svoja obećanja te gube vjerodostojnost u umovima građana. Stoga i njihova identifikacija kao lijevo ili desno orijentiranih ne upućuje na zadovoljstvo državom – svi su relativno nezadovoljni bez obzira za koju se ideologiju opredijele.

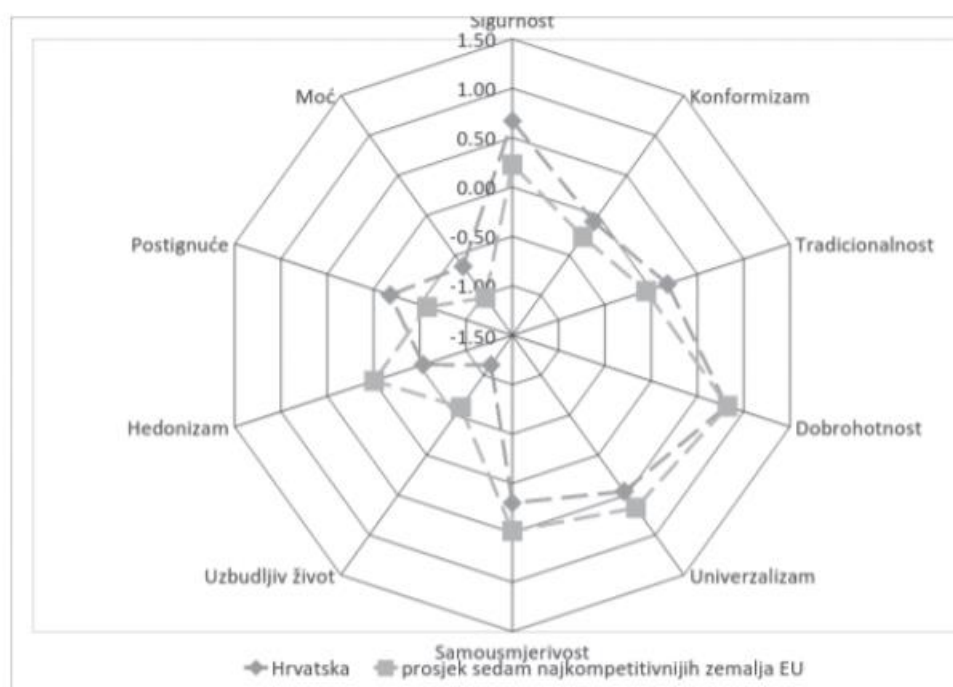
Slika 2. Zadovoljstvo političkim sustavom (Rimac, 2016)

Također, kada nestane povjerenja u izvršavanje aktivnosti koje obećaju svojim programima, građani se okreću drugom kriteriju po kojem mogu birati svoje predstavnike, a to su sustavi vrijednosti u skladu s njihovima. U okviru projekta European Social Survey 2010 pokazano je da su svi parametri efikasnosti političkog sustava u Hrvatskoj niži od svih ostalih u Europskoj Uniji – uspoređeno i s starijim demokracijama i zemljama tranzicije. Jedina pozitivna točka je povjerenje u policiju, ali percepcija korupcije posebno je izražena upravo u hrvatskom društvu. Slika 2 pokazuje to.

Vrijednosti imaju funkciju da djeluju kao standardi ponašanja, a time vode u zauzimanju stajališta vezanih uz društvena pitanja, služe kao predispozicije za prihvaćanje određenih ideologija ili religijskih opredjeljenja, služe kao temelj prosudbe i racionalizacije svojih i tuđih ponašanja. Vrijednosti su internalizirani konstrukti, što znači da se nalaze duboko u svijesti, a nastale su procesom socijalizacije, tj. utjecajem socijalnih okolnosti na osobu i njen razvojni put. Ljude koji su sličniji nama te dijele s nama vrijednosti i stavove o pitanjima koja su nam bitna, spremni smo procjenjivati pozitivnije te ih preferirati u odnosu na ljude i grupe s vrijednostima različitim od naših. Istim istraživanjem pokazano je da ukoliko se Hrvatska uspoređi sa zemljama u tranziciji, vrijednosti građana su gotovo identične. Ipak, razlike postoje u usporedbi s razvijenijim društvima zapadnog svijeta. Više rezultate dajemo na vrijednostima sigurnosti, konformizma, tradicionalnosti, postignuća i moći. Manje pak izjavljujemo na samousmjernosti, hedonizmu i uzbudljivom životu (Rimac, 2016).

Istraživanja su pokazala da je moguće predvidjeti radnu motivaciju ljudi i njihovu orijentaciju ovisno o tome koje su im potrebe deprivirane. Istaknutost pojedine vrijednosti i njezin prioritet u životu pojedinca vezan je za stupanj deprivacije određene potrebe te njenu razinu u hijerarhiji. Maslow je razvio teoriju ljudskih potreba koje je po važnosti zadovoljavanja svrstao u hijerarhijski. Više potrebe mogu se zadovoljiti tek kada se zadovolje potrebe na nižoj razini. Najniža vrsta potreba su fiziološke potrebe organizma, odnosno primarne biološke potrebe. Njihovo je zadovoljavanje neophodno za održavanje bioloških funkcija i opstanak vrste, a njima pripadaju potreba za hranom, vodom, kisikom, spavanjem, seksualnošću, prikladnom temperaturom. Slijedi potreba za sigurnošću koja prva temeljna psihološka potreba i manifestira se kroz potrebe za redom, poretkom i strukturom koji život čine dovoljno predvidljivim da bi mu se čovjek mogao prilagoditi. Nadalje slijedi potreba za pripadanjem i ljubavlju, tj. potreba za privrženošću i prihvaćanjem od strane drugih ljudi.

Zbog svoje socijalne prirode, uobičajenom je čovjeku kontakt i prihvaćanje drugih ljudi neophodno za zadovoljan život. Sljedeća je potreba za poštovanjem koja označava pozitivnu sliku o sebi kao i pozitivnu sliku drugih ljudi o samom sebi. Kada su sve ove potrebe zadovoljene, osoba može krenuti u zadovoljavanje najviše potrebe na hijerarhiji, a to je potreba za samoaktualizacijom. Samoaktualizirani ljudi su samoostvarene osobe koje su u potpunosti iskoristile svoje potencijale i razvile se u smjeru u kojem su se željele razviti. Ovakvo stanje izrazito je ugodno i pokazatelj dobro iskorištenog života kroz koji osoba spontano putuje (Maslow i Lewis, 1987). Znanje koje imamo o ljudskim potrebama možemo povezati i s našim rezultatima. Ukoliko se osvrnemo na vrijednosti koje su u Hrvatskoj posebno izražene, možemo doći do nekih pretpostavke da u prosjeku hrvatski građani doživljavaju veće nezadovoljenje osnovnih životnih potreba od ostalih zemalja Europske unije. Bitnija im je sigurnost kojom mogu sigurno predvidjeti svoj tok života, a manje se usmjeravaju na vrijednosti koje ističu ugodu i otvorenost novim iskustvima poput hedonizma i uzbudljivog života.

Slika 3. Usporedba sustava vrijednosti hrvatskih građana s prosjekom 7 najkompetitivnijih zemalja EU (Rimac, 2016)

Vratimo li se na stanje u Hrvatskoj i spoznaje koje smo na temelju podataka ovog istraživanja dobili, povezivanjem povijesnog konteksta i spoznaja iz literature, možemo bolje razumijeti

zašto je tome tako. Naime, Hrvatska pripada zemljama u kojima je demokratska tranzicija završila nedavno – prvi izbori provedeni su prije nešto više od 25 godina. U literaturi se ističu tri osobitosti društva u kojima je demokracija relativno nov način funkcioniranja društva. Kao prvo, demokratsko legitimiranje poretka mnogo je teže u društvima u kojima je demokracija nova i koji ju tek uspostavljaju nego u društvima u kojima je takav način funkcioniranja već ukorijenjen. Ono je ovisno o stupnju povjerenja građana i političkih elita da će i ostali slijediti pravila demokracije i poštovati ishode demokratskih procesa. To se povjerenje može ustaliti tek nakon određenog perioda vremena u kojem se svaka strana uvjerila da je druga spremna djelovati na demokratski način, umjesto da pokuša iskoristiti povjerenje u svoju korist. Nadalje, institucionalno, političke su stranke nove institucije čiji se uloga i djelovanje ne mogu usporediti sa starijim strankama u državama dugotrajnije neprekinute demokracije. Finalno, gledajući s ekonomskog gledišta stanje društava u kojima je tranzicija nedavno završila, nove demokracije nisu visoko razvijena industrijska društva, a jedan od pretpostavljenih preduvjeta za prijelaz u postmoderno društvo i razvoj kritičkog građanstva jest društvo blagostanja. Ove tri osobitosti mogu se smatrati otežavajućim faktorima za razvoj pozitivne vrste odnosa između građana i političke elite, a ukoliko njima pribrojimo specifične političke okolnosti koje hrvatsko građanstvo kontinuirano doživljava, uzroci nepovjerenja u stranačka tijela, a time i nezadovoljstva stanjem u državi mogu nam postati jasniji (Čular, 2003). Iako je politička sfera u Hrvatskoj pruzela demokratski ustroj, i dalje je opterećena oblikom upravljanja koji je preuzet iz starih političkih struktura koje nisu bile usmjerene na potrebe raste gospodarstva i stvaranja društva blagostanja kako se to u moderno vrijeme razvijenih industrijskih zemalja shvaća. Političke elite se oslanjaju na ekonomske elite pri financiranju osvajanja političke vlasti te ostvaruju klijentelističke, poslovne odnose kojim gospodarstvo postaje o politici ovisno i u poslovnoj sferi. „Veze“ su zasnovane na pripadanju jednoj političkoj opciji i stoga često neproduktivne. Ovome je sve uzrok u nedavnom tranzicijskom procesu. Gospodarstvo i političke elite i dalje ne traže ekonomsku efikasnost, već se oslanjaju na ekonomske elite pri izborima i prepravljanju nedostataka upravljanja državom. Iz ovog se razloga razvija krnji oblik političke borbe koji se ne zasniva na potrebama ekonomije i njenom rastu, već na ideološkim nesuglasicama svjetonazorskog karaktera i pripadanjem određenim grupama koje su stvorene još u vrijeme socijalizma. Stoga su političke razlike ideološkog tipa preuzele centralno mjesto u politici – posljedica je desekulariziranje javne sfere bez rasta ekonomije koji bi se mogao očekivati zbog povećanih

ulaganja i integracije u europsko tržište. Iz svega ovoga da se zaključiti da općenito vlada loše upravlja državom, bez obzira na to stranka koje orijentacije se nađe na vlasti. U ovome možemo pronaći razlog niske povezanosti političke orijentacije sa životnim zadovoljstvom – osim svjetonazorskih pitanja, stranke se međusobno ne razlikuju mnogo u upravljanju. I lijevo i desno orijentirani birači frustrirani su po pitanju vrednovanja političke scene te kritika ne ovisi toliko o političkoj orijentaciji. Tek kada se građanima osigura zadovoljenje osnovnih životnih potreba te postigne određen stupanj generalnog blagostanja, moći ćemo zadovoljstvo korektnije diferencirati po političkoj orijentaciji. Ali političari i dalje igraju na kartu svjetonazorskih pitanja ne dajući nadu u skoro postavljanje ekonomije u fokus svog djelovanja.

Ovim je istraživanjem potvrđen nalaz da lijevo politički orijentirani pojedinci u prosjeku iskazuju niže zadovoljstvo stanjem u državi. Ponovno, efekt je manji od očekivanog. Takva politička orijentacija općenito je povezana s neprihvatanjem statusa quo i izraženom željom za promjenom društvenih nejednakosti. Za razliku od toga, desno orijentirani ljudi izjavljuju višu opću razinu zadovoljstva svojim životom.

U intepretaciji utvrđenih nalaza treba voditi računa da su podaci prikupljeni relativno brzo nakon odstupanja premijera Ive Sanadera koji je do svoje ostavke bio na čelu vladajuće i najveće hrvatske desno orijentirane stranke – Hrvatske demokratske zajednice. Iste godine kada su prikupljeni podaci, protiv Sanadera je pokrenut kazneni postupak zbog počinjenja kaznenog djela i zlouporabe položaja i vlasti (Pokrenut kazneni postupak protiv Sanadera zbog pranja novca, 2010). Povezano s time, u javnost su počele izlaziti brojne malverzacije i nedjela koje je glavni čovjek vlade činio za vrijeme svojih mandata što je dovelo do općeg nezadovoljstva stanjem u državi, a koje je vjerojatno još snažnije bilo izraženo u ljudi koji njega i njegovu stranku niti isprva nisu podržavali, dakle lijevo orijentiranih. Mala veličina efekta može se objasniti sličnim argumentima kao i slaba veza povezanosti političke orijentacije i zadovoljstva državom. Desno orijenitani pojedinci žive u istom kontekstu kao i lijevo orijentirani, a on je takav da često ne zadovoljava njihove životne potrebe. Političke nestabilnosti utječu i na njihov osobni život, a osjećaj iznevjerenosti od strane političara koje su odabrali prelijeva se i na sferu privatnog života zbog neispunjenja obećanja o brizi za njihove životne okolnosti koje žele učiniti boljima.

Izuzetno bitna uloga vlade koja djeluje po demokratskim načelima jest podržavanje i

poticanje aktivnosti koje doprinose društvenom dobru, npr. provođenje zakona koji osiguravaju zdravstenu zaštitu. Budući da odluke vlasti direktno utječu na dobrobit stanovnika, bitno je da je vlada svjesna stupnja zadovoljstva te faktora koji na njega utječu (Government has vital role in creating a happier society, 2012).

Ograničenja istraživanja

Iako vjerujemo da dobiveni rezultati daju vrijedne odgovore na postavljenje probleme, u budućnosti bi se metoda prikupljanja podatka mogla modificirati na način da dobijemo još valjanije rezultate. Naime, zadovoljstvo stanjem u državi jedina je varijabla o kojoj smo podatke dobili na temelju ispitivanja više područja korištenjem većeg broja čestica. Ostale varijable – zadovoljstvo životom, samoprocjene sreće i zdravlja te politička orijentacija ispitane su samo jednom česticom. Budući da takav način prikupljanja podataka nosi svoje psihometrijske nedostatke, u budućnosti bi bilo dobro koristiti više čestica i za te varijable. Naime, bilo bi korisno ispitati zadovoljstvo različitim područjima života te ispitati povezanost svakog od tog područja sa zadovoljstvom u državi. Moguće da su stanjem u državi zadovoljniji ljudi koji su zadovoljni svojim poslovnim životom i mogućnostima koje imaju, ali da zadovoljstvo obiteljskim životom nije povezano sa stanjem u državi. Nadalje, holistički pristup koji zdravlje vidi kao fizičko i mentalno blagostanje, također bi se mogao uzeti u obzir pri konstruiranju poboljšanog upitnika. U ovom istraživanju nije dobivena snažna povezanost zdravlja i zadovoljstva stanjem u državi, no da smo ispitali mentalno zdravlje, odvojeno od fizičkog, moguće da bi za njega bila dobivena snažnija veza u negativnom smjeru. Za kraj, ne možemo točno znati što smo mjerili česticom političke orijentacije. Svaki od ispitanika ima svoju predodžbu što za njega znači lijevo i desno te subjektivni kriterij gdje se on sam nalazi na tom kontinuumu. Tu procjenu može donijeti na temelju svjetonazorskih pitanja, pripadnosti određenoj stranci i njenom opredjeljenju ili nekog trećeg kriterija. Kako bismo imali standardizirani kriterij za sve ispitanike, bilo bi dobro konstruirati skalu koja detaljnije propituje karakteristike pojedinog ispitanika te na taj način svakog od njih preciznije pozicionirati na kontinuumu političke orijentacije.

ZAKLJUČAK

Ovim smo istraživanjem željeli ispitati odnos nekih varijabli sa zadovoljstvom stanjem u Republici Hrvatskoj. U istraživanju je potvrđena hipoteza o pozitivnoj povezanosti svih ispitivanih parametara osobne dobrobiti sa zadovoljstvom stanjem u državi. Ujedno potvrđeno je da lijevo politički orijentirani ispitanici iskazuju nižu razinu zadovoljstva stanjem u državi od desno orijentiranih sudionika, međutim politička orijentacija ima vrlo mali samostalan doprinos za objašnjenje zadovoljstva stanjem u državi, ako su kontrolirani doprinosi sociodemografskih varijabli, samoprocjene sreće, zadovoljstva svojim životom i zdravlja. Općenito veći stupanj zadovoljstva stanjem u državi pokazuju desno orijentirani, mlađi te zaposleni stanovnici, pri čemu je povezanost ovih varijabli sa zadovoljstvom stanjem u državi relativno niska. Aspekti osobne dobrobiti: samoprocjena sreće, zadovoljstvo životom i te samoprocjena zdravlja u višim su korelacijama sa zadovoljstvom stanjem u državi, pri čemu je veće zadovoljstvo karakterističnije za sudionike koji su sretniji, zadovoljniji svojim životom i boljeg zdravlja.

LITERATURA

- Brkljačić, T., Kaliterna Lipovčan, L., & Tadić, M. (2012). Povezanost između osjećaja sreće i nekih aspekata provođenja slobodnog vremena. *Napredak*, 153(3-4), 355-371.
- Cardoso Rosas, J., Ferreira, A.R. (2013). *Left and Right: The Great Dichotomy Revisited*. Newcastle Upon Tyne; Cambridge Scholars Publishing.
- Csikszentmihalyi, M. (1999). If we are so rich, why aren't we happy?. *American psychologist*, 54(10), 821.
- Čular, G. (2003). Stranačka identifikacija i potpora demokraciji u Hrvatskoj. *Politička misao*, 40(4), 3-24.
- Deaton, A. (2012). The financial crisis and the well-being of Americans 2011 OEP Hicks Lecture. *Oxford economic papers*, 64(1), 1-26.
- Diener, E., & Diener, C. (1996). Most people are happy. *Psychological science*, 7(3), 181-185.
- Drake, L., Duncan, E., Sutherland, F., Abernethy, C., & Henry, C. (2008). Time perspective and correlates of wellbeing. *Time & Society*, 17(1), 47-61.
- Dunn, E. W., Gilbert, D. T., & Wilson, T. D. (2011). If money doesn't make you happy, then you probably aren't spending it right. *Journal of Consumer Psychology*, 21(2), 115-125.
- Headey, B., Kelley, J., & Wearing, A. (1993). Dimensions of mental health: life satisfaction, positive affect, anxiety and depression. *Social Indicators Research*, 29(1), 63-82.
- Henjak, A. (2005). Determinante ideološke samoidentifikacije hrvatskih birača na parlamentarnim izborima 2003. godine. *Politička misao*, (01), 85-110. Institut društvenih znanosti Ivo Pilar. *Međunarodni projekti*.
- Jost, J. T., Glaser, J., Kruglanski, A. W., & Sulloway, F. J. (2003). Political conservatism as motivated social cognition. *Psychological Bulletin*, 129, 339-375.
- Kahneman, D. and Riis, J. (2005). Living, and thinking about it: two perspectives on life, in (F. A. Huppert, B. Kaverne and N. Baylis, eds.), *The Science of Well-Being*, pp. 285-304, London: Oxford University Press.
- Kaliterna Lipovčan, Lj., i Prizmić-Larsen, Z. (2006). Kvaliteta življenja, životno zadovoljstvo i osjećaj sreće u Hrvatskoj i europskim zemljama. U: *Pridruživanje Hrvatske Europskoj Uniji: Izazovi sudjelovanja*. Zagreb: Institut za javne financije, pp.181-190
- Kaliterna-Lipovčan, Lj., Prizmić-Larsen, Z., & Šakić, V. (2002). Subjektivna dob, životno zadovoljstvo i zdravlje. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 11(6 (62)), 897-908.
- Klingemann, Hans Dieter, 1995.: *Party Positions and Voter Orientations* u Hans-Dieter Klingemann i Dieter Fuchs (ur.) *Citizens and the State*: Oxford University Press
- Lakoff, G. P. (2002). *Moral politics: What conservatives know that liberals don't* (2nd ed.). Chicago: University of Chicago Press.

- Laponce, Jean A., *Left and Right: The Topography of Political Perceptions*, University of Toronto Press, Toronto, 1981.
- Lipset, S. M., & Rokkan, S. (1967). Cleavage structures, party systems, and voter alignments: an introduction.
- Lucas, R. E. (2014). Life satisfaction of US counties predicts population growth. *Social psychological and personality science*, 5(4), 383-388.
- Maslow, A., & Lewis, K. J. (1987). Maslow's hierarchy of needs. *Salenger Incorporated*, 14.
- Mirels, H. L., & Garrett, J. B. (1971). The Protestant ethic as a personality variable. *Journal of consulting and clinical psychology*, 36(1), 40.
- Mitchell, G., Tetlock, P. E., Mellers, B. A., & Ordonez, L. D. (1993). Judgments of social justice: Compromises between equality and efficiency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65(4), 629.
- Myers, D. G., & Diener, E. (1995). Who is happy?. *Psychological science*, 6(1), 10-19.
- Napier, J. L., & Jost, J. T. (2008). Why are conservatives happier than liberals?. *Psychological Science*, 19(6), 565-572.
- Nygren, B., Aléx, L., Jonsén, E., Gustafson, Y., Norberg, A., & Lundman, B. (2005). Resilience, sense of coherence, purpose in life and self-transcendence in relation to perceived physical and mental health among the oldest old. *Aging & mental health*, 9(4), 354-362.
- Palmore, E., & Luikart, C. (1972). Health and social factors related to life satisfaction. *Journal of health and social behavior*, 68-80.
- Peterson, C., Park, N., & Seligman, M. E. (2005). Orientations to happiness and life satisfaction: The full life versus the empty life. *Journal of happiness studies*, 6(1), 25-41.
- Pokrenut kazneni postupak protiv Sanadera zbog pranja novca. (21.12.2010).
 . <http://metro-portal.rtl.hr/pokrenut-kazneni-postupak->
- Ramesh, Randeep. "Happiness Index Planned to Influence Government Policy." *The Guardian*, Guardian News and Media, 25 July 2011, .
- Rasmussen, H. N., Scheier, M. F., & Greenhouse, J. B. (2009). Optimism and physical health: A meta-analytic review. *Annals of behavioral medicine*, 37(3), 239.
- Rimac, I. (2016). Vrijednosti u hrvatskom društvu i mogućnost političkog konsenzusa. U Sekulić, D. (Ur.), *Vrijednosti u hrvatskom društvu* (str. 109-136). Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.

- Ryan, R. M., & Frederick, C. (1997). On energy, personality, and health: Subjective vitality as a dynamic reflection of well-being. *Journal of personality*, 65(3), 529-565.
- Schlenker, B. R., Chambers, J. R., & Le, B. M. (2012). Conservatives are happier than liberals, but why? Political ideology, personality, and life satisfaction. *Journal of Research in Personality*, 46(2), 127-146.
- Sekulić, D. (2016). Ljevica i desnica u Hrvatskoj. U Sekulić, D. (Ur.), *Vrijednosti u hrvatskom društvu* (str. 137-168). Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo.
- Trickett, P. K., Aber, J. L., Carlson, V., & Cicchetti, D. (1991). Relationship of socioeconomic status to the etiology and developmental sequelae of physical child abuse. *Developmental Psychology*, 27, 148-158.
- Zullig, K. J., Ward, R. M., & Horn, T. (2006). The association between perceived spirituality, religiosity, and life satisfaction: The mediating role of self-rated health. *Social Indicators Research*, 79(2), 255-274.
- Zhang, J. W., & Howell, R. T. (2011). Do time perspectives predict unique variance in life satisfaction beyond personality traits?. *Personality and individual differences*, 50(8), 1261-1266.